

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sairaanhoitajakoulutus

Santeri Leinonen

Isyys ja isyyden tukeminen terveydenhuollossa. Opetusmateriaali perhehoitotyön kurssille.

Opinnäytetyö
2021

OPINNÄYTETYÖ
Marraskuu 2021
Sairaanhoitajakoulutus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600 (vaihde)

Tekijä(t)
Santeri Leinonen

Nimeke
Isyys ja isyyden tukeminen terveydenhuollossa. Opetusmateriaali perhehoitotyön kurs-
sille.

Toimeksiantaja Karelia Ammattikorkeakoulu
Karelia ammattikorkeakoulu

Tiivistelmä

Opinnäytetyön tavoitteena oli laajentaa tulevien terveydenhuoltoalan ammattilaisten osaa-
mista kokonaisvaltaiseen perheen kohtaamiseen hoitotyössä.
Opinnäytetyön tehtävänä oli tuottaa opetusmateriaalia karelian ammattikorkeakoulun per-
hehoitotyön kurssille.

Tässä opinnäytetyössä tehtiin opetusmateriaalia isien kohtaamiseen ja tukemiseen hoito-
työssä, koska aikaisempi aihetta koskeva opetusmateriaali oli puutteellinen ja suppea ver-
rattuna äitiyttä koskevaan materiaaliin. Opetusmateriaalin tietoperustaan etsittiin isyyttä
koskevaa ajankohtaista tietoa, joka kehittää tulevan hoitoalan ammattilaisen ammattitai-
toa. Opetusmateriaalissa myös esitellään isyyden muutoksia 1950-luvulta 2000-luvulle.

Opetusmateriaalissa käsitellään isän roolia perheessä ja kuinka se muuttuu lapsen iän
myötä. Opetusmateriaalissa myös kuvataan isän positiivista vaikutusta lapsen kehityk-
selle. Työssä tehdystä opetusmateriaalista kysyttiin palautetta palautelomakkeen muo-
dossa sairaanhoitajaopiskelijoilta, jotka ovat jo suorittaneet perhehoitotyön opinnot. Saa-
dun palautteen perusteella opetusmateriaali opetti uutta isyydestä tuleville
terveydenhuoltoalan ammattilaisille.

Kieli
suomi

Sivuja 26
Liitteet 2
Liitesivumäärä 2

Asiasanat
Terveydenhuolto, perhehoitotyö, Isyys.

THESIS
November 2021
Degree Programme in Nursing

Tikkarinne 9
FI-80200 JOENSUU
FINLAND
Tel. + 358 13 260 600

Author (s)
Santeri Leinonen

Title
Fatherhood and Supporting Fatherhood in Healthcare. Study Material for Family Nursing Course.

Commissioned by
Karelia University of Applied Sciences

Abstract

The aim of the thesis was to enhance the competence of future healthcare professionals in comprehensive encountering of families in healthcare. The objective of the thesis was to produce study material for a Family Nursing Course at the Karelia university of applied sciences.

In this thesis, study material was produced on encountering and supporting fathers in healthcare, because the previous study material on the topic was inadequate and limited compared with that on motherhood. The knowledge base was built based on current research on fatherhood, which develops the expertise of future healthcare professionals. Furthermore, the study material discusses the changes in fatherhood from the 1950s to the 21st century.

The study material describes the role of the father in the family and how it changes as the child grows. In addition, the positive effects of fatherhood on the development of the child were discussed. Feedback on the study material was collected through a questionnaire from those nursing students who have already completed the Family Nursing Course. Based on the received feedback, the study material provided new information about fatherhood for future healthcare professionals.

Language
Finnish

Pages 26
Appendices 2
Pages of Appendices 2

Keywords
healthcare, Family nursing, fatherhood.

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Isyys suomalaisessa perheessä	6
2.1	Suomen isyyslaki	6
2.2	Kuinka tulla isäksi	7
2.3	Isän rooli perheessä	8
3	Isän hyvinvoinnin tukeminen terveydenhuollossa	10
3.1	Isyyden tukeminen ennen lapsen syntymää ja syntymän jälkeen	10
3.2	Isä lasten neuvolassa	11
3.3	Isän vaikutus lapsen kasvuun	12
3.4	Isän mielenterveyden tukeminen	13
3.5	Vieraannuttamisen havainnointi ja ehkäisy	15
4	Tavoite ja tehtävä	16
5	Menetelmälliset valinnat	16
5.1	toiminnallinen opinnäytetyö	16
5.2	Toimeksiantaja ja kohderyhmä	17
5.3	Opetusmateriaalin suunnittelu	18
5.4	Tuotoksen toteutus	19
5.5	Tuotoksen arviointi	20
6	Pohdinta	21
6.1	Tuotoksen tarkastelu	21
6.2	Eettisyys ja luotettavuus	22
6.3	Ammatillinen kasvu	23
6.4	Työn hyödynnettävyys ja jatkokehittämisideat	24
	Lähteet	25

Liitteet

Liite 1	Palautelomake
Liite 2	Diasarja

1 Johdanto

Isyys ja erilaiset isyyden muodot saavat 2020-luvun Suomessa vähän huomiota. Isyyden malli on kuitenkin muuttunut viimeisen puolivuosisadan aikana radikaalisti. Perinteinen isä ei ole enää vain kurinpitäjä ja rangaistuksen antaja, vaan lämmin ja turvaa tuova auktoriteetti. Perinteisen isyyden muutokset ovat myös herättäneet paljon eripuraa. Isyyden mallin muutos on, joidenkin mukaan toivottua, toisten mielestä taas liioiteltua. Isyyden murrosta on myös vieroksuttu. Vieroksijat pelkäävät, että maskuliininen miehen malli katoaa ja miehistä tulee pehmeämpiä ja heikompia roolimalleja. (Mykkänen, J. Aalto, I. 2010 30.)

Perhehoitotyön hallitseminen on oleellinen osa terveydenhoitoalan ammattilaisen osaamista. Karelian ammattikorkeakoulussa perhehoitotyömallin opetus keskittyy perhehoitotyön kurssille. Kurssilla opetetaan laajasti naisena ja äitinä olemisesta ja sen tuomista muutoksista naisen elämään. Kurssilla käsiteltiin myös laajasti tulevan äidin valmennusta ja valmistelua lapsen syntymään.

Isä on lapselle aivan yhtä tärkeä, kuin äitikin. Isän suhde lapseen ei ole yhtä fyysinen, kuin äidillä, mutta silti yhtä tärkeä. Tämän vuoksi koin tarpeelliseksi ryhtyä päivittämään Karelian ammattikorkeakoulun perhehoitotyön kurssimateriaalia. Opinnäytetyön tavoite on avartaa tulevien terveydenhoitoalan ammattilaisten mielipidettä isyydestä ja isän tarpeista. Isäksi tuleminen on miehille erittäin suuri muutos heidän elämässään ja ilman isän tarvitsemaa tukea, voi lapsen syntymä johtaa isällä kriisitilanteisiin. (Halme, N. 2009. 35.)

Isän rooli perheessä on muuttunut erittäin paljon lyhyessä ajassa. Isät ovat läheisempiä lastensa kanssa ja osallistuvat enemmän lapsen hoitoon. Isät myös osallistuvat lapsen neuvolakäynteihin aktiivisemmin, kuin ennen. Hoitoalan ammattilaisen on siis erittäin tärkeää tarttua hetkeen ja edistää miehen kasvua isäksi, jotta lapsella ja vanhemmilla on mahdollisimman hyvät lähtökohdat suureen elämänmuutoksen. (Paananen, H & Ruovila, K. Isyyden muutos ja moninaisuus. 2021.)

Opinnäytetyön tavoitteena on laajentaa tulevien terveydenhuoltoalan ammattilaisten osaamista kokonaisvaltaiseen perheen kohtaamiseen hoitotyössä. Opinnäytetyön tehtävänä on tuottaa opetusmateriaalia isien kohtaamisesta ja tukemisesta Karelialan ammattikorkeakoulun perhehoitotyön kurssille. Opinnäytetyö tehdään edistää tulevien terveydenhuoltoalan ammattilaisten ammattitaitoa perhehoitotyössä.

2 Isyys suomalaisessa perheessä

2.1 Suomen isyyslaki

Suomessa lapsen isä määritellään tarkasti Suomen isyyslaissa. Lakia käytetään isyyden toteamiseen ja vahvistamiseen sekä isyyden kumoamiseen (Isyyslaki 11/2015 1§). Suomessa avioliitto määrittää lapsen isän. Aviomies on lapsen isä, kun lapsi on syntynyt avioliiton aikana. Jos avioliitto on aviomiehen kuoleman vuoksi purkautunut ennen lapsen syntymää, aviomies on lapsen isä, jos lapsi on syntynyt sellaiseen aikaan, että lapsi on voinut tulla siitetyksi ennen aviomiehen kuolemaa. Jos äiti on ennen lapsen syntymää solminut uuden avioliiton, uusi aviomies on kuitenkin lapsen isä (Isyyslaki 11/2015 2§.) Tässä tapauksessa isyyslain mukaan, lapsen isä ei ole hänen biologinen isä, vaan äidin nykyinen aviopuoliso.

Jos mies ja nainen ovat parisuhteessa, mutta eivät naimisissa, voi mies tehdä halutessaan isyyden tunnustuksen. Isyyden tunnustus annetaan henkilökohtaisesti terveydenhoitajalle tai kättilölle, jonka toimipiste on sama, missä lapsen tulevalle äidille ja isälle on annettu neuvolapalveluita. Terveystoimijan tai kättilön tulee kieltäytyä vastaanottamasta miehen tekemä isyyden tunnustaminen, jos lapsen äiti vastustaa tunnustamista tai on syytä epäillä, ettei tunnustaja ole lapsen isä. (Isyyslaki 11/2015 §16). Mies joka uskoo olevansa lapsen isä voi nostaa kanteen lasta vastaan isyyden vahvistamiseksi, jos lastenvalvoja on keskeyttänyt isyyden selvittämisen, koska lapsesta tai lapsen äidistä

ei ole saatu näytettä, josta oikeusgeneettinen isyytutkimus olisi voitu tehdä (Isyyslaki 11/2015 § 29). Tämän momentin perusteella miehellä on oikeus vaatia kanteen muodossa äidiltä geenitutkimus selvittääkseen, onko hän lapsen isä. Miehellä kanteen nostamiseen on myös rajoituksia. Kanne isyyden vahvistamiseksi ei voida ajaa, jos lapsi on täyttänyt 15 vuotta ja vastustaa isyyden vahvistamista. Kanne ei voida saattaa vireille eikä asian käsittelyä jatkaa, jos lapsi on kuollut. (Isyyslaki 11/2015 §30.)

Miehellä joka katsoo olevansa äidin avioliiton aikana syntyneen lapsen isä, on oikeus nostaa kanne äidin aviomiehen isyyden kumoamiseksi ainoastaan, jos äiti ja aviomies ovat asuneet erillään lapsen syntymän aikaan, kantaja on asunut yhdessä lapsen äidin kanssa lapsen syntymän aikaan ja osallistunut lapsen hoitoon tai jos kantajan ja lapsen välille on muutoin muodostunut perheyhteyteen rinnastettava suhde ja jos tuomioistuin arvioi kanteen nostamisen olevan lapsen edun mukainen. (Isyyslaki 11/2015 § 42).

2.2 Kuinka tulla isäksi

Perinteisesti isäksi tullaan, kun mies hedelmöittää naisen, jonka jälkeen nainen synnyttää. Tällöin puhutaan biologis-geneettisestä isyydestä. Jos mies ja nainen ovat naimisissa, jonka kanssa nainen on naimisissa on automaattisesti lapsen isä. Jos mies ja nainen eivät ole naimisissa, tulee isäolehtun tehdä isyyden tunnustaminen, jonka voi tehdä ennen lapsen syntymää tai sen jälkeen. Isyyden tunnustuksella mies vahvistaa olevansa lapsen isä. (THL 2021.) Jos lapsen vanhemmat ovat naimissa, kun lapsi syntyy, ovat he molemmat tällöin myös lapsen huoltajia. (STM. 2021).

Lapselle isähahmo voi olla myös henkilö, joka ei ole lapsen biologinen isä. Tällaista henkilöä kutsutaan sosiaalisesti isäksi. Sosiaalisesti isäksi voi tulla sijaisvanhemmuuden, uusperhekuvion, adoption tai homoseksuaalisen parisuhteen kautta. Lapsen perusarjen isää kutsutaan sosiaalisesti isäksi. Isä toimii lapsen isähahmona ja tarjoaa lapselle läheisyyttä ja omaa aikaansa. So-

siaalisella isällä ei kuitenkaan ole samoja velvollisuuksia ja valtuuksia lasta kohtaan, kuin juridisella isällä. Psykologinen isä on lapselle se, johon lapsi kiintyy ja turvautuu. Lapsella ja isällä on vuorovaikutuksellinen suhde ja kiintymystä molemmiin puolin. Isyyttä on monenlaista ja isyyden monet muodot voivat yhdistyä samassa henkilössä. (Mykkänen & Aalto 2010, 46-47.)

2.3 Isän rooli perheessä

1950-luvulla perheissä oli selkeät roolit. Isä oli perheen johtavassa roolissa, joka toi myös ruoan pöytään. Äiti taas hoiti kotityöt ja lapset. Tällä vuosikymmenellä miehen maskuliinisuus tuki vahvasti sen aikaista isäroolia ja perinteistä ajatusmallia isyydestä. Isän tuli olla vahva, voimakas ja tarvittaessa myös aggressiivinen. Isän tehtävänä kasvatuksessa oli kurin ylläpito, suurten päätösten tekeminen ja rangaistusten antaminen. Isä oli usein etäinen ja jopa pelätty hahmo perheessä. (Isyyden muutos ja moninaisuus. 2021). Suomalaisessa kulttuurissa, lapsi on molempien sekä isän, että äidin aikaansaannos. Suomen lain mukaan isä ja äiti ovat yhtä arvokkaita vanhempia. Käytännössä kuitenkin Suomessa hallitsee vahva äitiyden painotus. Vanhempien erotilanteissa äiti nähdään usein lapsen ensisijaisena huoltajana. Tämä johtuu käsityksestä, että äidin ja lapsen suhde on jo ensimmäisestä hetkestä fyysinen ja luonnollinen. Käytämme myös termejä kuten. "Äidinvaisto", jolle ei ole isyyden näkökulmasta vastinetta. (Antroblogi. 2017.)

Isyyttä on tutkittu erittäin paljon vähemmän, kuin äitiyttä. Vasta 2000-luvulla isyyttä on lähdetty tutkimaan laajemmin. Isän vuorovaikutus lapsen kanssa on muuttunut viime vuosina radikaalisti. Isät usein osallistuvat myös lapsen hoitoon yhtä paljon kuin äidit, kun molemmat vanhemmat ovat paikalla. Isät myös keskustelevat lapsiansa kanssa yhtä paljon, kuin äidit lapsen koulumenestyksestä ja tulevaisuuden uravalinnoista. (Lamb 2010, 36.)

Avioliittojen ja avioerojen yleistyessä, myös perinteiset perhearvot laajenevat ja uusioperheet yleistyvät. Isyydessä on viime vuosina nähty kahta kehityssuuntaa: ohenevaa ja vahvistuvaa isyyttä. Ohenevassa isyydessä on nähty avioeroista johtuvaa psykologista isättömyyttä, aikuistumisen ongelmia ja voimakasta työlle omistautumista. Vahvistuvassa isyydessä on havaittu, että isät osallistuvat enemmän kodin ja lapsen hoitoon ja isät myös auttavat äitiä tarvittaessa. 1980-luvun alusta on käytetty termiä "Uusi isyys", jolla tarkoitetaan vanhoillisesta isä mallista poikkeavaa käytöstä, kuten esimerkiksi jaettua vanhemmuutta, jossa molemmat vanhemmat osallistuvat lapsen hoitoon tasavertaisina huoltajina, sekä kotityöt jaetaan tasapuolisesti. Enemmistö isistä osallistuu myös lapsensa synnytykseen. Vuonna 1992 yli 60% synnytyksistä olivat perhesynnytyksiä eli molemmat vanhemmat olivat niissä mukana. (Paananen. 2006. 11.)

Isyys on nykypäivänä paljon vapaampi käsite, kuin se on ollut 1990-luvulla. Isyyden monien muotojen mukana myös sateenkaariperheet ovat yleistyneet. Sateenkaariperheet ovat perheitä, joissa yksi tai useampi vanhempi on parisuhteessa samaan sukupuoleen kuuluvan henkilön kanssa. Sateenkaariperheillä on monia muotoja, joista yksi on apilaperhe tai toiselta nimitykseltään kumppanuusvanhemmuusperhe. Apilaperheessä lapsi on syntynyt kahden eri pariskunnan yhteisiksi lapsiksi. Apilaperheet voidaan vielä jakaa kolmeen eri perhemuotoon. Neliapilaperheiksi, kolmiapilaperheiksi tai kaksiapilaperheiksi. Yleensä kaksiapilaperheet preferoivat kumppanuusvanhemmuus -termiä. Apilaperheissä kaikki vanhemmat ovat lapsen sosiaalisia vanhempia, mutta lainsäädännön vuoksi vain kaksi vanhemmista voi olla lain silmissä lapsen vanhempia lain silmissä. Miesparin ydinperhe on perhe, jossa lapsen molemmat vanhemmat ovat miehiä ja he jakavat vanhemmuuden toistensa kanssa. Molemmat lapsen isät ovat usein myös lapsen tai lapsien juridisia vanhempia. Kyseinen perhemuoto on erittäin harvinainen varsinkin suomessa, koska miesparille lapsen adoptio on vaikeaa ja sijaissynnyttäjän järjestäminen on kallista ja juridisesti hankalaa. Miesparin on erittäin vaikeaa saada lapsi kahdestaan. (Sateenkaariperheet 2021.)

3 Isän hyvinvoinnin tukeminen terveydenhuollossa

3.1 Isyyden tukeminen ennen lapsen syntymää ja syntymän jälkeen

Tieto isäksi tulemisesta on merkittävä hetki miehen elämässä. Monet isät kokevat, että elämässä alkaa uusi vaihe perheen elämässä lapsen syntymän myötä. Jo ennen lapsen syntymää lapsen äiti ja isä suunnittelevat ja valmistautuvat uuteen perheenjäseneseen. Usein se merkitsee myös sitä, että kotona tehdään isoja muutoksia lapsen kasvuympäristöön. Yleensä uutiseen isäksi tulemisesta suhdataan iloisesti, mutta tunteet voivat vaihdella varsinkin raskauden alkukuhkien aikana. Isän tunteet ja mahdollinen riittämättömyden tunne kannattaa ottaa puheeksi isän kanssa jo raskausaikana, jotta isän valmius isyyteen voimistuu ja täten ennaltaehkäistään isän tunnetta toissijaisena vanhempana. Isän kasvumatka isäksi alkaa jo ennen lapsen syntymää (Terveyskylä 2019).

Useimmissa tapauksissa synnytyksessä äidin tukihenkilönä on lapsen tuleva isä. Terveydenhuollon ammattilaisen on tärkeää valmistaa isä tulevaan synnytykseen, vastata isän esittämiin kysymyksiin ja käydä synnytysprosessi hänen kanssaan läpi. On myös tärkeää kertoa isälle hänen roolinsa synnytysvaiheessa. Useissa tapauksissa synnytyksen tukihenkilönä toimiva isä tuntee itsensä avuttomaksi. Isän tukihenkilön rooli on kuitenkin erityisen tärkeä, koska jo hänen läsnäolonsa rentouttaa äitiä ja luo synnytyshetkeen turvallisuuden tunteen. Tukihenkilönä toimivan isän rooli synnytyksessä on tehdä äidin olotila mahdollisimman mukavaksi. Tuleva isä pitää synnytyksessä huolen äidin perustarpeista. Isä pitää synnyttävälle äidille seuraa ja muistuttaa rentoutumisesta. Isä voi myös auttaa tulevan äidin supistuskipuja esimerkiksi hieromalla. Kun äitiä autetaan peseytymään synnytyksen jälkeen, pääsee isä heti tutustumaan uuteen perheenjäseneseen ottamalla hänet ihokontaktiin omalle rinnalleen. Näin voidaan varmistaa, että vastasyntyneen lapsen ruumiinlämpö ja verensokeri pysyvät paremmalla tasolla. (Tays 2021.)

Lapsen syntyminen on suuri muutos parisuhteessa. Neuvolassa keskitytään erittäin paljon äidin hyvinvointiin, mutta hoitoalan ammattilaisen on tärkeää

myös huolehtia isän hyvinvoinnista ja valmiudesta vanhemmuuteen. Isän hyvinvointia pitää myös kartoittaa lapsen syntymän jälkeen. Hoitoalan ammattilaisen on syytä kartoittaa isän kokonaisvaltaista hyvinvointia ja tukiverkostoa. On myös syytä selvittää, onko isällä ketään, jolle puhua ja että hänellä riittää myös aikaa itselleen ja omiin harrastuksiin. Isälle aiheutuu lapsen syntymän kautta lisää stressiä. Monet isät kokevat työn helpottavaksi lapsiarjessa, jos työ on mielekäästä. Kuitenkin jos miehen työ ei ole mielekäästä ja isä ei tunne sitä merkitykselliseksi, se voi lisätä tuoreen vanhemman stressiä. Monet isät myös kokevat stressiä perheen taloudellisesta tilanteesta ja työn ja perhe-elämän yhteen soveltaminen voi olla ajoittain vaikeaa. (Ensiturvakotiliitto 2016.)

3.2 Isä lasten neuvolassa

Neuvolatyössä terveydenhuoltoalanammattilaisen on tärkeää kartoittaa perheen hyvinvointia. Neuvolatyöntekijän kuuluu tarjota vanhemmille tasapuolisesti tukea lapsen kasvatukseen ja edistää heidän kasvuaan vanhemmuuteen. Erittäin keskeistä on kartoittaa molempien vanhempien hyvinvointia, jotta he eivät väsyvät ja uuvuta itseään. Lapselle on eduksi, kun kumpikin vanhempi osallistuu aktiivisesti lapsen hoitoon. Vanhempien hoitotavat voivat olla erilaisia. Myös vanhemmat hyötyvät, kun molemmat vanhemmat osallistuvat lapsen hoitoon. Molempien vanhempien aktiivinen osallistuminen lapsen perustarpeiden täyttämiseen vähentää toisen vanhemman taakkaa huomattavasti. Vanhemmat voivat vaikka vuorotella lapsen yöllisestä hoidosta, että toinen vanhempi saa myös välillä levätä. (Tuovila, Laajasalo & Mäkelä 2019, 22.) On arvioitu, että Noin 70 % voivat hyvin eivätkä tarvitse erityistä tukea. Perheiden määrä, jotka tarvitsevat erityistä tukea on noin 10-30 %. Noin 10 % lapsista kasvavat perheissä, joissa on havaittu olevan lapsen kasvulle haitallisia tekijöitä. Viime vuosien ongelmaksiksi on todettu vanhempien välinpitämättömyys lasta kohtaan ja lapsen laiminlyönti. Näissä perheissä myös lapsen ja myös vanhempien kiintymyssuhteessa on ongelmia. Jos isä ei ole ollut aktiivisena osallisena lapsen

raskausaikana, voi tämä heijastua perheen arkeen myös lapsen syntymän jälkeen. Yleisimpänä ongelmana on havaittu olevan perheen vanhempien uupumus. Yleensä vanhemmat havaitsevat avun tarpeen liian myöhään. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 98.)

3.3 Isän vaikutus lapsen kasvuun

2000-luvulla isät, ovat aktiivisemmin mukana lapsen kasvatuksessa, mutta vielä 1900-luvulla isät olivat paljon enemmän poissa kotoa. Isien poissaololle on ollut paljon erilaisia tekijöitä. Sodan aikaan isät ovat olleet poissa kotoa jopa vuosia ja perheet kotona ovat pelänneet tuleeko isä enää ollenkaan kotiin. Myös länsimaiden teollistuminen on ajanut isät usein pois kotoa töiden vuoksi ja tämän on koettu häiritsevän perheen lasten kehitystä. Roolituksessa isä oli leivän tuoja ja äiti huolehti perheestä ja lapsen hoidosta. Lasten isättömyyttä käsittelevissä tutkimuksissa on saatu ristiriitaisia tuloksia. Osa tutkimuksista väittää, että isän puuttuminen kotoa aiheuttaa negatiivisia vaikutuksia varsinkin poikalapsiin. On tutkittu, että monet pojat, joilta puuttuu isä ajautuvat rikollisuuden polulle ja aggressiiviseen käytökseen. Myös persoonallisuuden ja sukupuolielämän ongelmia on todettu lisääntyvin määrin pojilla, joilta isähahmo puuttuu. Isän puuttumisen tuomia ongelmia on myös epäilty. Osa tutkijoista väittää, että osa pojista tulee paremmin toimeen ilman isähahmoa. (Hänninen & Ylijoki 2004, 141-142.) Aktiivisesti paikalla olevalla isällä on todettu olevan erittäin hyvä vaikutus lapsen kehitykselle. Isät ovat erinomaisia lasten leikkikavereita. Isän ja lasten leikki on usein fyysisesti stimuloivampaa, kuin äidin kanssa ja täten tukee hyvin lapsen motoriikan kehitystä. Isät tuovat jo vauvan elämään uusia kokemuksia monipuolisesti ja vauvat suhtautuvat näihin tilanteisiin riemuisasti. Ajoittain isät taipuvat ylistimuloimaan lasta, koska heidän vauvan kehonkielen lukemisensa on puutteellista. Monien isien vuorovaikutus lasten kanssa rajoittuu kuitenkin vain leikkimiseen. Isän herkkyydellä ja kiintymyssuhteen muodostumisella on heikko yhteys. Tämän on koettu johtuvan siitä, että lapset odottavat isältä eri asioita kuin

äidiltä. Isä koetaan turvantuojaksi. Kun isä on lapsen mukana, lapsi uskaltaa aktiivisesti tutkia ympäristöään. Lapsi ymmärtää oman sukupuolensa noin 18-24 kuukauden ikäisenä. Poika lapset samaistuvat isäänsä, mutta eivät kuitenkaan hylkää äitiensä tarjoamaa hoivaa. Tyttö lapset usein samaistuvat hyvän isän luovuuteen ja rohkaiseviin kommentteihin. Noin 9-10 vuoden ikään tullessa lapset kokevat isän perheen sankarina ja nostavat hänet jalustalle. Kun lapsi tulee murrosikään, isän rooli lapsen silmissä muuttuu. Aikaisemmin rohkaisevasta isästä, joka auttaa lapsia eteenpäin tuleekin nuoren lapsen rauhoittaja. Tässä iässä nuoren lapsen ajatusmaailma voi lähteä eroamaan esimerkkinä pidetyn isän omista arvoista. Kun lapsella on hyvät suhteet vanhempiin, ehkäistään sillä myös lapsen päihderiippuvuudelle altistumista. (Sinkkonen J. 2013.)

3.4 Isän mielenterveyden tukeminen

Suomen terveydenhuoltolaki edellyttää neuvolapalveluiden huomioivan molempien vanhempien hyvinvoinnin. Terveys huollon ammattihenkilön kuuluu huomioida, edistää ja ylläpitää lapsen kodin ja muun kasvuympäristön hyvinvointia. Terveys huollon ammattilaisen kuuluu tunnistaa lapsen ja perheen erityisen tuen tarve ja määrätä mahdolliset jatkotutkimukset (Terveys huoltolaki 2010 §15). Suomen terveydenhuoltolaki myös velvoittaa terveydenhuollon ammattilaisen kohtaamaan molemmat lapsen vanhemmat tasavertaisina ja tasa-arvoisina. Säännölliset neuvolakäynnit ja kotikäynnit edistävät terveydenhuoltoalan ammattilaista havainnoimaan koko perheen hyvinvointia kokonaisvaltaisesti. Säännölliset neuvolatapaamiset myös edesauttavat havainnoimaan perheessä toteutuvaa tasa-arvoa. Terveys huoltoalan ammattilainen voi tukea perheen tasa-arvoista kohtaamista kutsumalla molemmat vanhemmat laajempiin terveystarkastuksiin. Neuvolakäynneillä terveydenhuoltoalan ammattilaisen on myös hyvä kannustaa vanhempia tasa-arvoiseen kasvatukseen. (Sukupuolten tasa-arvo neuvolan asiakastyössä 13. 2017). Noin yli puolilla synnyttäneistä äideistä todetaan synnytyksen jälkeinen masennus heti synnytyksen jälkeen. Oireet ovat yleensä pahimmillaan 3-5 päivää synnytyksen jälkeen ja helpottavat noin kah-

den viikon päästä synnytyksestä. Noin 10-15% synnyttäneistä äideistä masennustila, kuitenkin pitkittyy ja oireet vaikeutuvat. (Terveyskirjasto 2021). Kun puhutaan synnytyksen jälkeisestä masennuksesta, yhdistetään diagnoosi usein lapsen äitiin. Noin 10 % Miehistä kärsii myös raskauden jälkeisestä masennuksesta. Yleisimpiä miesten synnytyksen jälkeisen masennuksen oireita ovat: Lisääntynyt vihan tunne ja ärtyneisyys, Lisääntynyt päihteiden käyttö, turhautuminen, väkivaltainen käytös, merkittävä painon nousu tai lasku, eristyminen perheestä ja ystävistä, stressin lisääntyminen, impulsiivisen käytöksen lisääntyminen, ruoansulatusongelmat, pään särky, keskittymisen puutos, mielenkiinnon menettäminen harrastuksiin ja omaan työhön, seksihaluttomuus, jatkuva työskentely, väsymys, alakulo ja itkuisuus, miesidentiteetin ristiriidat ja itsetuhoiset ajatukset. (Psycom. 2021). Terveystieteiden ammattilaisen on erittäin tärkeää osata auttaa myös vastasyntyneen lapsen isää, eikä pelkästään äitiä.

Usein vanhempien eritilanteet ovat vaikeita vanhemmille, mutta myös perheen lapsille. Usein eritilanteet voivat johtaa toisen vanhemman alistamiseen ja vanhemmuuden mitätöintiin. Tällöin puhutaan huoltokiusaamisesta, joka usein alkaa, kun eroavat vanhemmat eivät pääse yhteisymmärrykseen lapsen hoidosta ja tapaamisista. Huoltokiusaamisessa käytetään toisen vanhemman lapseen kohdistuvaa rakkautta aseena lapsen toista huoltajaa vastaan. Toista vanhempaa painostamalla yritetään saada itselle suotuissa ja mieluinen sopimus. Huoltokiusaamisessa itse kiusaaja ei ajattele ensisijaisesti lapsen parasta, vaan toiselle vanhemmalle aiheutettavaa pahaa oloa huoltajana. Huoltokiusaus usein myös jatkuu lapsenvalvojan kanssa tehdyn huoltajuuksosopimuksen teon jälkeen. Huoltokiusauksella on monia muotoja. Lähivanhempi voi vaikeuttaa etävanhemman yhteyksiä lapseen ja täten vaikeuttaa toisen vanhemman yhteydenottoa ja täten irtaannuttaa toisen vanhemman lapsen arjesta. Tällöin vanhempien yhteydenpito tapahtuu enimmäkseen lapsen kautta. Lähivanhempi voi myös mustamaalata etävanhempaa lapselle, hänen lähipiirilleen ja sukulaisille tai jopa viranomaisille. (Isät lasten asiassa. 2021.)

Kun isää kohtaa kriisitilanne, voi itse isyyden puheeksi ottaminen olla haastava itse isälle, niin kuin hoitoalan työntekijällekin. Isyyden puheeksi ottaminen vaikeissa elämäntilanteissa voi tuntua jopa toissijaiselta tai merkityksettömältä. Useissa kriisitilanteissa isyyden puheeksi ottaminen voi kääntyä vaikeasta sosiaalisesta tilanteesta voimaannuttavaksi kokemukseksi ja täten tukea isän hyvinvointia kriisitilanteessa. Varsinkin miehen päihdekuntoutuksessa isyyttä voidaan käyttää suurena motivaattorina muutoksen tekoon. Heikentämällä isän identiteettiä päihdeongelmaisena ja vahvistamalla itse isän identiteettiä voidaan isää motivoida positiivisiin muutoksiin elämässään ja vahvistaa hänen omaa mielikuvaa omasta isämallistaan. (Katajisto K, Laitinen A, Lappeteläinen H, Pitkänen I. 33. 2020)

3.5 Vieraannuttamisen havainnointi ja ehkäisy

Keskeistä vanhemman vieraannuttavassa käytöksessä on toisen vanhemman ja lapsen suhteen vahingoittaminen, mutta sitä voidaan käyttää myös toisiin perheenjäseniin ja sukulaisiin. Vieraannuttaminen ei ole aina tietoista käyttäytymistä. Vieraannuttamiselle ei ole selkeää määritelmää, joten sen tunnistaminen voi olla hankalaa. Vieraantumista voidaan yrittää tunnistaa lapsen taustahenkilöiden ja lähipiirin avulla. Vieraannuttamien on yleisempää eronneiden vanhempien parissa kuin vanhempien, jotka ovat edelleen parisuhteessa tai naimisissa. Vieraannuttaminen voi pahimmillaan johtaa lapsen hylkäämään toinen vanhemmista. Useissa tapauksissa vieraannuttaja on lapsen lähivanhempi, mutta vieraannuttavasti voi käyttäytyä myös lapsen etävanhempi. Etävanhemman mahdollinen vieraannuttaminen ei usein ole niin tehokasta kuin lähivanhemman tekemä vieraannutus, koska hänellä ei ole niin hyvää mahdollisuutta osallistua lapsen jokapäiväiseen elämään. Vieraannuttaminen on myös yleisempää erotilanteissa, missä vain toinen vanhemmista on hakenut eroa. Tilanteissa, joissa vain toinen vanhemmista on hakenut avioeroa ja samalla todettu vieraannuttamista on havaittu, että joka kolmannessa tapauksessa kyseessä on vakavaa vieraannuttamista. Vieraannuttamista tapahtuu erityisesti tilanteissa, missä erotilanne on ollut riitaisa. Useat taustatekijät vaikuttavat lapsen vieraantumiseen.

Lapsen vieraannuttamista edistävät huoltajuusriidat ja niiden kesto, toisen tai molempien vanhempien nöyryyttävä kohtelu, vanhempien persoonallisuudet, sekä lapsen kognitiiviset kyvyt ja ikä. (Mehtonen 2020, 18-22.)

Terveydenhuollon työntekijöille vieraannuttamisen havaitseminen on vaikeaa, koska vieraannuttamiselle ei ole tarkkaa ja virallista määritelmää. Paras tapa havainnoida mahdollista toisen vanhemman vieraannuttamista on tarkastella koko perheen rakennetta. Hoitoalan ammattilaisen vieraannuttamisen havainnoinnin apuna toimii selkeä kuva lapsen kasvuympäristöstä, molempien vanhempien arjesta ja lasten hoitoa koskevien asioiden järjestäminen ja hoitaminen. Lastenhuollon keskeinen tavoite on säilyttää lapsen vanhempien kesken autonomia, jossa molemmat kokevat tulevansa kuulleeksi ja päätösvaltaisiksi lasta koskevissa asioissa. On tärkeää kannustaa molempia vanhempia yhteistyöhön lapsen kasvatuksessa. Molempien vanhempien aktiivisella osallistumisella lapsen kasvatukseen voidaan mahdollistaa lapselle tasapainoinen ja turvallinen kasvuympäristö, joka tukee hänen kehitystään positiivisesti. (Toivonen 2015. 12.)

4 Tavoite ja tehtävä

Opinnäytetyön tavoitteena on laajentaa tulevien terveydenhuoltoalan ammattilaisten osaamista kokonaisvaltaiseen perheen kohtaamiseen hoitotyössä.

Opinnäytetyön tehtävänä on tuottaa opetusmateriaalia isien kohtaamisesta ja tukemisesta Karelialan ammattikorkeakoulun perhehoitotyön kurssille.

5 Menetelmälliset valinnat

5.1 toiminnallinen opinnäytetyö

Opinnäytetyö on harjoitustehtävä, jonka ammattikorkeakouluopiskelija tekee, joko opintojensa aikana tai sen loppuvaiheessa. Opinnäytetyön laajuuden tulee

olla vähintään 10 opintoviikkoa. Opinnäytetyön tarkoituksena on valmentaa opiskelijaa ratkaisemaan erilaisia hänen koulutusalaansa liittyviä ongelmia ja yhdistämään käytäntöä ja teoriaa. Opinnäytetyön tekeminen myös valmentaa opiskelijaa käyttämään tulevana ammattilaisena erilaisia lähdeaineistoja. Opinnäytteen tekeminen myös valmistaa opiskelijaa käyttämään hänen alallaan tyypillisiä toimintamenetelmiä (Nummi. J. 1997, 1.)

Toiminnallisen opinnäytetyön tuloksena syntyy usein esimerkiksi: kuvaus, kirja, opas, esite, tai vaikka oppitunti. Toiminnallisessa opinnäytetyössä syntyy aina jokin konkreettinen tuote, joka on käytännönläheinen ja opiskelijan alaan liittyvä. On tärkeää huomioida, että toiminnallisen opinnäytetyön lopullinen produkti sisältää vain tietoa, joka on opinnäytetyön raportissa mainittu ja avattu. Opinnäytetyöraportti on kirjallinen esitys itse toiminnallisesta opinnäytetyöstä. Opinnäytetyön raportin pohjalta on luotu itse opinnäytetyön lopullinen tuotos. Opinnäytetyön tuotos löytyy usein liitteenä opinnäytetyön raportin loppuosasta. (Salonen, K 2013 19, 25.)

5.2 Toimeksiantaja ja kohderyhmä

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimii Karelian ammattikorkeakoulu.

Karelian ammattikorkeakoulu Kohderyhmänä opinnäytetyölle on Karelian ammattikorkeakoulun terveydenhuoltoalan opiskelijat.

Karelian ammattikorkeakoulun perhehoitotyön opetus sisältyy teoriaopintoihin, joita on yhteensä 3.5 opintopisteen verran. Perhehoitotyöstä on myös 10 opintopisteen mittainen harjoittelu, joka suoritetaan, jossain perhehoitotyötä käsittelevässä harjoittelupaikassa. Tämän opinnäytetyön tuottama opetusmateriaali sisällytetään asiakaslähtöisen perhehoitotyön kurssille osuuteen, jossa käsitellään vanhemmuutta. Asiakaslähtöisen perhehoitotyön kurssin isyyttä käsittelevä osuus oli opiskelijoiden puolesta todettu suppeaksi ja päivitystä tarvitaviksi.

5.3 Opetusmateriaalin suunnittelu

Suunnitellessa opetusmateriaalia on hyvä tehdä selväksi, mikä on opetusmateriaalin tavoite ja mitkä ovat ne kysymykset, joihin opiskelijoiden kuuluu saada oppitunnilla vastaukset. On tärkeää huomioida missä vaiheessa oppilaiden koulutusta opetusmateriaali tulee käyttöön ja mikä on opiskelijoiden lähtötaso kurssin alkaessa. Hyvin suunnitellut tavoitteet kurssille tukevat opiskelijoiden kehitystä ja oppimista tehokkaasti koko opetuskokonaisuuden ajan.

Opetusmateriaalia suunnitellessa on tärkeää ottaa huomioon käytössä olevat resurssit. Opetusmateriaali kuuluu suunnitella sopivaksi kurssin tuntimäärään. On myös otettava huomioon, kuinka paljon luennolla läpi käyty opetusmateriaali työllistää opiskelijoita luentojen ulkopuolella. (Ilomäki L, Eronen M, Lakkala M, 24-25.)

Visuaalisuudella voidaan tukea opiskelijoiden tehokasta oppimista. Erilaisten fonttien käyttö tuo opetusmateriaalille ilmettä ja pitää ulkonäön mielekkäänä. Oppimista voidaan myös tukea lisäämällä opetusmateriaaliin erilaisia kaavioita tai videoita. Opetusmateriaalin ollessa monipuolista, eikä vain yksipuolista dialogia ja tekstin lukemista, voidaan aktivoida opiskelijoita osallistumaan aktiivisemmin opetukseen. Kuvien käyttäminen opetusmateriaalin muun materiaalin kanssa auttaa itse opetettavan asian ymmärtämistä. Opetusmateriaalinen visuaalisessa suunnittelussa oppimista tukee tekstin hyvä ja selkeä sommittelu, sekä tekstin ja käytettävien kuvien selkeys. Tekstin oppimista voidaan myös tehostaa myös tummentamalla tai erilaisia värejä hyödyntäen itse opetettavassa tekstissä. Myös tekstin kokoa muuttamalla voidaan selkeyttää ja johdonmukaisistaa koko opiskeltavaa kokonaisuutta. (Chydenius-instituutti 2004. 3-4.)

Opetusmateriaalin suunnittelu aloitettiin yhdessä toimeksiantajan kanssa. Toimeksiantajan kanssa käydyssä palaverissa kävimme yhdessä läpi toimeksiantajan toiveita tuotoksen sisällöstä. Toimeksiantajan toiveena tuotokselle oli isyydestä kertovan opetusmateriaalin päivitys. Tuotoksen sisällön tulisi tuoda esille,

miksi isän huomioiminen on lapsen kehityksen kannalta tärkeää. Toimeksiantajan toiveena oli myös käsitteiden "Vieraannuttaminen" ja "Sateenkaari-isät" avaaminen. Isyys käsitteenä on erittäin paljon vapaampi ja laajempi tultaessa 2000-luvulle. Tämän vuoksi opetusmateriaalin päivittäminen on erittäin tärkeää, jotta voimme tulevana terveydenhuollon ammattilaisina tukea tulevia vanhempia tasa-arvoisina perhehoitotyössä.

5.4 Tuotoksen toteutus

Opinnäytetyöni tuotoksena tein powerpoint esityksen opetusmateriaaliksi perhehoitotyön kurssille. Tuotoksen laadun takaamiseksi ensin oli tärkeää tehdä vankka ja monipuolinen tietoperusta. Tuotoksessa ei ole mitään tietoa, mitä ei opinnäytetyöraportista löydy. Itse opinnäytetyön tuotos on suunniteltu käyttämään samaa johdonmukaisuutta, mitä on myös käytetty opinnäytetyöraportin kanssa. Tuotoksen suunnittelussa oli tärkeää huomioida myös opetusmateriaalin pituus. Liian pitkä opetusmateriaali voi olla liian nopeaa tahtinen opiskelijoille seurata aktiivisesti luentoa ja taas liian lyhyt opetusmateriaali voi jättää oppimiskokemuksen liian suppeaksi.

Opinnäytetyön tuotoksena on tehty opetusmateriaali perhehoitotyön kurssille isyydestä ja isyyden tukemisesta. Power point esityksen diat seurasivat tietoperustan johdonmukaisuutta. Tuotos aloitetaan kertomalla isyyden historiasta. Isyyden historiasta siirrytään kertomaan isyyden murroksesta 1980-luvulla ja kuinka isyyden malli on vapautunut. Kun isä käsitteenä on avattu, siirrytään itse isyyteen ja isän tukemiseen terveydenhuollossa. Tuotoksen lopussa käydään läpi, kuinka tukea isän mielenterveyttä ja kuinka ehkäistä mahdollista vieraannuttamista.

5.5 Tuotoksen arviointi

Opinnäytetyön materiaalista pyydettiin palautetta Metropolian ammattikorkeakoulun sairaanhoitajaopiskelijoilta, jotka ovat jo suorittaneet perhehoitotyön opinnot. Palautetta pyydettiin kolmeltakymmeneltä sairaanhoitajaopiskelijalta, joista kyselyyn vastasi kuusi opiskelijaa. Opiskelijat vastasivat kyselyyn anonyymisti. Opetusmateriaalista pyydettiin palautetta erillisellä lomakkeella (liite 1.) Palautetta pyydettiin asteikolla 1-5, jossa 1 = täysin eri mieltä, 2 = Hieman eri mieltä, 3 = en osaa sanoa, 4 = lähes samaa mieltä, 5 täysin samaa mieltä. Palautelomakkeen loppuun pystyi halutessaan jättämään vapaamuotoista palautetta. Palautetta pyydettiin myös opinnäytetyön toimeksiantajalta.

Palaute oli seuraavaa:

Opetusmateriaali oli selkeän näköinen. Vastausten hajonta oli vähäistä ja vastaukset sijoittuivat asteikolla arvoille 4-5. Vastausten keskiarvo oli 4.3.

Opetusmateriaalin asia oli esitetty selkeästi. Vastauksissa ei ollut lainkaan hajontaa. Kaikki vastaukset sijoittuivat asteikolla arvolle 4, joten vastausten keskiarvo oli 4

Opetusmateriaalin pituus. Vastausten hajonta oli kohtalaisen vähäistä ja vastaukset sijoittuivat asteikolla arvoille 3-5. Vastausten keskiarvo oli 4

Opetusmateriaalissa esitetty tieto oli aiheen kannalta tärkeää. Vastausten hajonta oli vähäistä ja vastaukset asettuivat asteikolla arvoille 4-5. Vastausten keskiarvo oli 4.

Opin opetusmateriaalista uutta isyydestä ja isän tukemisesta terveydenhuollon ammattilaisen näkökulmasta. Vastausten hajonta oli vähäistä ja vastaukset asettuivat asteikolla arvoille 4-5. Vastausten keskiarvo oli 4.6.

Neljä Palautelomakkeeseen vastanneista opiskelijoista antoivat myös vapaamuotoista palautetta. Suurimmassa osassa palautteista mainittiin, että opetusmateriaalin käsittelemä aihe koettiin tärkeäksi. Isyyttä oli myös palautteen perusteella käsitelty monipuolisesti monesta eri näkökulmasta. Suora lainaus

yhdestä vapaamuotoisesta palautteesta: ”Opetusmateriaalissa selitettiin asiat selkeästi ja isyyttä käsiteltiin useasta näkökulmasta. Joitain asioita olisi voinut selventää kuten käsitettä apilaperhe”. Osa kyselyyn vastanneista myös antoi opetusmateriaalin ulkoasusta vapaamuotoista palautetta. Yksi opiskelija kuvasi ulkoasua tylsäksi. Palautteissa usein toistuvana teemana pystytään havaitsemaan, että opetusmateriaalissa tapahtuvia visuaalisia muutoksia ei havaittu mielekkäiksi.

6 Pohdinta

6.1 Tuotoksen tarkastelu

Opetusmateriaalista kysyttiin palautetta sairaanhoitajaopiskelijoilta. Palautetta opetusmateriaalin laadusta kysyttiin palautekyselylomakkeen muodossa. Opetusmateriaalin palautelomakkeen väittämät oli muodostettu opetusmateriaalin opettavaisuutta puoltavista piirteistä. Suurin osa palautelomakkeeseen vastanneista oli lähes samaa mieltä siitä, että opetusmateriaali oli selkeän näköinen ja että asiat oli esitetty selkeästi. Visuaalisuudella voidaan lisätä oppilaiden oppimista, koska he voivat hyödyntää useampaa aistia samaan aikaan oppiakseen uuden asian. Oppiminen tehostuu myös, kun luennolla opittava asia esitetään puheena ja visuaalisesti nähtävästi samaan aikaan. Oppiminen voi myös vaikeutua, jos opetusmateriaalissa on paljon mielenkiintoisia aiheita, jotka eivät kuitenkaan käsittele itse opetettavaa aihetta (Voppi. 2021.)

Opetusmateriaalin sopivan pituuden kanssa suurin osa opiskelijoista oli lähes samaa mieltä. Opetusmateriaalin oikea pituus on erittäin tärkeää oppimisen edistämiseksi, jotta opiskelijat jaksavat keskittyä opittavaan asiaan koko luennon ajan. Tarkkaavaisuudella säädellään mitä uutta tietoa ympäristön ärsyketulvasta aivot ottavat syvempään tietoiseen käsittelyyn. Tarkkaavaisuuden ongelmat heikentävät uuden oppimista. Tarkkaavaisuudessa tapahtuvat mahdolliset häiriöt myös vaikeuttavat keskittymistä (Terveyskylä 2021.)

Opetusmateriaalin tärkeyden kanssa lähes kaikki opiskelijat olivat samaa mieltä. Suurin osa opiskelijoista olivat täysin samaa mieltä siitä, että oppivat opetusmateriaalista uutta opetusmateriaalin aiheeseen liittyen. Opetusmateriaali on tehty Power-point ohjelmalla, joten opetusmateriaali voidaan luokitella e-oppimateriaaliksi. E-oppimateriaali mahdollistaa opetukseen paljon erilaisia ulottuvuuksia. Suunnitellessa e-oppimateriaalia voidaan mahdollistaa opiskelijalle erilaisia mahdollisuuksia opiskella. Powerpoint-muodossa oleva opetusmateriaali mahdollistaa opetusmateriaalin opiskelun lähiopetuksena tai etäopiskeluna. Opetusmateriaalia voidaan myös tarkastella lähes kaikilta tietokoneilta, tableteilta tai älypuhelimilta. Hyvä e-oppimateriaali on teknisesti helposti lähestyttävää ja ulkoasultaan miellyttävä sekä opetusmateriaalin tavoitteita tukevaa. (Ilomäki, L 2012. 20 10.)

6.2 Eettisyys ja luotettavuus

Suomessa ammattikorkeakoulut tarjoavat mahdollisuuksiensa mukaan opiskelijalle ohjeistusta juridisten ja eettisten kysymysten kanssa. Opiskelijan oma ammattikorkeakoulu tukee opiskelijaa mahdollisten eettisten kysymysten tunnistamisessa ja niiden ratkaisemisessa. Asianatuntijoiden apua ammattikorkeakoululaiset tarvitsevat erityisesti toimeksiantosopimukseen ja henkilötietojen käsittelyä koskeviin aiheisiin. (Arene ry. 2021, 5.)

Karelian ammattikorkeakoulu on luonut myös omat ohjeistukset opinnäytetyön eettisyyden ylläpitämiseksi. Ohjeistuksessa ohjeistetaan perehtymään tutkimuseettisiin ohjeistuksiin, jotka löytyvät karelian ammattikorkeakoulun sivuilta "Pakki" osuudesta. Hyvään tieteelliseen käytäntöön ohjeistuksen on luonut tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). Tutkimuseettisen neuvottelulautakunnan tavoitteena on edistää hyvää tieteellistä käytäntöä. Jotta tutkimus on eettisesti hyväksyttävä, on tärkeää noudattaa hyvän tieteellisen käytännön ohjetta (HTK). (Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012 5-6.) Tämä opinnäytetyö HTK:n ohjeistuksen mukaisesti.

Opinnäytetyön luotettavuutta lisää tieteellisten lähteiden monipuolinen käyttö. Myös sekundäärilähteiden käyttöä tulisi välttää. Varsinkin WWW-dokumenttien sisältö voi olla joko alan ammattilaisen tai alaan hyvin paneutuneen maallikon tekstiä. Sähköisen lähteen legitimiteettiä lisää, jos siinä esitetyn tiedon voi tarkastaa siitä riippumattomista lähteistä. (Nummi, J. 1997. 44.)

Tässä opinnäytetyössä on pääsääntöisesti käytetty tietoperustan lähteinä tieteellistä tutkimustietoa, joka lisää opinnäytetyön luotettavuutta.

Opinnäytetyössä on myös käytetty sekundäärilähteitä, joiden sisältö on koettu luotettavaksi ja aiheen kannalta tärkeäksi. Opinnäytetyön produktina tehdystä opetusmateriaalista on kysytty palautelomakkeen muodossa arviota, joka lisää opinnäytetyön luotettavuutta.

6.3 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyö prosessi on lisännyt huomattavasti osaamistani toiminnallisen opinnäytetyön tekemisestä. Valitsemani aihe on myös syventänyt huomattavasti osaamistani perhehoitotyössä ja varsinkin miesten huomioimisessa kokonaisvaltaisessa perhehoitotyössä. Tietoperustan muodostaessa olen huomioinut, että isyydestä ja miehisyydestä on varsinkin suomessa tehty suppeasti tutkimuksia. Opinnäytetyö prosessissa myös oma lähteiden legitimiteetin tutkailu on kehittynyt huomattavasti.

Opinnäytetyöprosessi on tuonut itselleni uutta tietoa varsinkin tulevien isien mielenterveyden tukemisesta ja niiden ehkäisystä. Esimerkkinä uutena tietona tuli isien raskauden jälkeisen masennuksen yleisyys.

Opetusmateriaalin tekeminen on myös tukenut minun henkilökohtaista siirtymävaihetta sairaanhoitajaopiskelijasta sairaanhoitajaksi. Perhehoitotyöhön perehtyminen on tuonut minulle uutta osaamista kokonaisvaltaiseen perhehoitotyöhön ja täten parantanut itsevarmuuttani terveydenhuoltoalan ammattilaisena.

6.4 Työn hyödynnettävyys ja jatkokehittämisideat

Tämän opinnäytetyön tehtävänä on tuottaa opetusmateriaalia Karelian ammattikorkeakoulu perhehoitotyön kurssille. Toimeksiantajani mielestä perhehoitotyön kurssin isyyttä koskevaa opetusmateriaalia tuli päivittää vastaamaan 2000-luvun perhehoitotyötä. Työtä hyödynnetään Karelian ammattikorkeakoulun perhehoitotyön kurssilla. Opinnäytetyön produktina tullut opetusmateriaali kehittää Karelian ammattikorkeakoulun perhehoitotyön opetusta ja täten myös tulevien terveydenhuoltoalan ammattilaisten ammattitaitoa kokonaisvaltaisessa ja tasa-arvoisessa perhehoitotyössä. Uudistetun opetusmateriaalin avulla, isyyttä voidaan tarkastella monipuolisemmin sekä isyyden huomiointien ja tukemisen tärkeyttä painottaa.

Opetusmateriaalilla on runsaasti jatkokehitysmahdollisuuksia. Opetusmateriaalin laajuus on muodostettu opinnäytetyön toimeksiantajan ohjeistuksen mukaisesti. Opetusmateriaalille on varattu tietty määrä lähiopetusta perhehoitotyön kurssin kokonaisuudesta. Opetusmateriaalia voidaan päivittää aina uusien mahdollisten tutkimusten tuovan uuden tiedon pohjalta. Opetusmateriaalia voidaan myös laajentaa, jos perhehoitotyön kurssille lisätään lisää lähiopetustunteja. Opetusmateriaaliin voitaisiin myös lisätä tulevien isien kokemuksia isyydestä tai isäksi tulemisesta.

Lähteet

1. Arene Ry. 2021. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. 5. http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINNÄYTETÖIDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?_t=1578480382
2. Ensiturvakotiliitto. 2016. Isäkortti. Hyvinvoiva isä. https://ensijaturvakotienliitto.fi/wp-content/uploads/2016/07/isanhyvinvointi_taittokortti.pdf?x84178
3. Finlex. Isyyslaki. 13.1.2015/11. § 1, § 2, § 16, § 29, § 42. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150011>. 20.10.2021.
4. Hakulinen, T. Laajasalo, T & Mäkelä J. 2019. Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 20.10.2021
5. Hakulinen, T. Onwen-Huma, H. Varsa, H. Pulkkinen, P. Sandt, M. 2017. Sukupuolten tasa-arvo neuvolan asiakastyössä: Opas vanhempien ja lasten tukemiseen sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta. Sosiaali- ja terveysministeriö. 21.10.2021
6. Halme, N. 2009 Isän ja leikki-ikäisen lapsen yhdessäolo. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 35. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66490/978-951-44-7794-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 21.10.2021.
7. Huttunen, M. 2018. Synnytyksen jälkeinen masennus. Duodecim terveyskirjasto. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00505>. 22.10.2021
8. Hänninen V, Ylijoki O. 2004. Muuttuuko ihminen? Tampereen yliopisto. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/94621/muuttuuko_ihminen_2004.pdf?sequence#page=139. 31.8.2021.
9. Ilomäki L, Eronen M, Lakkala M. 2008. Sähköä opetukseen. Psykologian laitos, helsingin yliopisto. 24-25. 20.8.2021.
10. Ilomäki, L. Laatia E-oppimateriaaleihin. 2012. 10-11. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/144415_laatia_e-oppimateriaaleihin_2.pdf.
11. Isät Lasten Asialla. 2021. Huoltokiusaaminen. <https://www.isatlas-tenasialla.fi/tavoitteemme/>. 25.10.2021.
12. Jaworski, M. 2021. Oh Baby: Postpartum Depression in Men is Real, Science Says. Psycom. <https://www.psycom.net/postpartum-depression-in-men#symptoms>.
13. Jyväskylän yliopisto. 2004. Chydenius-instituutti. Turhaa korste-lua? Visuaalisuus verkko-opetuksessa. 3-4. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/18000/chynetti29.pdf?sequence=1>.
14. Katajisto K, Laitinen A, Lappeteläinen H, Pitkänen I. 2020 ISÄTYÖKIRJA. Isän näköinen -hanke. <https://www.isännäköinen.fi/wp-content/uploads/2020/01/Isätyökirja.pdf>. 33. 10.8.2021
15. Koskenalho, N. 2017. Isän monenlaiset mallit. Antroblogi. <https://antroblogi.fi/2017/09/isyys-moninaista/>
16. Lamb, M. 2010 The Role of the Father in child development. University of Cambridge.

17. Mehtonen, M. 2020. Vieraannuttamien eron jälkeen. Turun yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Pro gradu tutkielma. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/149793/Pitkanen_Maiju_opinnayte.pdf?sequence=1 17.8.2021.
18. Mykkänen, J & Aalto, I. 2010. Isyyden ihanteet, arki ja kokemukset. Raportti isyyden tutkimuksesta Suomessa. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2013/05/1isyydenihanteet.pdf>. 15.7.2021.
19. Mykkänen, J & Aalto, I. 2010. Isyyden ihanteet, arki ja kokemukset. Nuorisotutkimusverkosto. 46-47. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/isyydenihanteet.pdf>.
20. Nummi, J. 1997 Opinnäytteellä ammattiin. Helsingin ammattikorkeakoulu. . 1, 44. 15.8.2021
21. Paananen, H & Rouvila, K. 2021 . Isyyden muutos ja moninaisuus. Helsingin yliopisto. https://www.mv.helsinki.fi/home/korvela/vanha/opetus/erilaiset_perheet/RouvilaPaananen.htm.
22. Paananen, H & Rouvila, K. Isyyden muutos ja moninaisuus. https://www.mv.helsinki.fi/home/korvela/vanha/opetus/erilaiset_perheet/RouvilaPaananen.htm. 21.11.2021.
23. Paananen, P. 2006. Päivisin leiväntuoja, Iltaisin hoiva-isä. Väestöliitto. <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/12/a1a2b840-perhebarometri-2006.pdf>.
24. Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Turun Ammattikorkeakoulu. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>
25. Sateenkaariperheet.fi 2021. <https://sateenkaariperheet.fi/tietoa-ja-koulutusta/mika-sateenkaariperhe/>. 13.7.2021
26. Sinkkonen J. 2013. Isän merkitys lapselle ja isyyden merkitys miehelle. Pelastakaa Lapset ry, Turun yliopisto. https://asiakas.kotisivukone.com/files/pirpana2.tarjoaa.fi/tiedostot/koulutukset/jari_sinkkonen_pirpanan_koulutus_27.9.2013.pdf 31.8.2021
27. Sosiaali- ja terveysministeriö. 2004. Lastenneuvola lapsiperheiden tukena. Opas työntekijöille. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74223/Opp200414.pdf?sequence=1&isAllowed=y> 19.9.2021.
28. Sosiaali- ja Terveysministeriö. 2021. Huoltajuus, elatus, isyyden ja äitiyden tunnustaminen. <https://stm.fi/huoltajuus>. 15.7.2021.
29. Tays.fi 2021. Ohjeita tukihenkilölle synnytykseen. https://www.tays.fi/fi-fi/raskaus_ja_synnytys/ohjeita_tukihenkilolle_synnytykseen 18.9.2021
30. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 2021. Isyyden selvittäminen. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/perheoikeudelliset-palvelut/isyyden-selvittaminen#ennen%20syntymää>
31. Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2010. Neuvolapalvelut 15§
32. Terveyskylä.fi 2019. Isän/puolison rooli raskauden aikana. <https://www.terveyskyla.fi/naistalo/raskaus-ja-synnytys/isan-puolison-rooli/isan-puolison-rooli-raskauden-aikana> 18.9.2021
33. Terveyskylä.fi. Tietoa tarkkaavaisuudesta. 2021 <https://www.terveyskyla.fi/aivotalo/aivot-ja-toimintakyky/keskittyminen-ja-tarkkaavuus/tietoa-tarkkaavuudesta>. 18.9.2021.

34. Toivonen. P. 2015. Vieraannuttaminen- Tunnusmerkkejä, tunnistamisen haasteet lastensuojelun sosiaalityössä ja uusperheisiin liittyviä erityispiirteitä. https://supli.fi/wp-content/uploads/2021/01/Toivonen-Paivi_Vieraannuttaminen-tunnusmerkkeja-tunnistamisen-haasteet-lastensuojelun-sosiaalityossa-ja-uusperheisiin-liittyvia-erityispiirteita.pdf 20.9.2021
35. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. 5-6. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
36. Voppi. Visualisointi opetuksessa. 2021. <https://www.voppi.fi/sisalto/visualisointi-opetuksessa/>. 15.10.2021.

Palautekysely Isyyttä käsittelevästä opetusmateriaalista

1 = Täysin eri mieltä, 2 = Hieman eri mieltä, 3 = En osaa sanoa, 4 = Lähes samaa mieltä, 5 = Täysin samaa mieltä

Opetusmateriaali oli selkeän näköinen

1 2 3 4 5

Opetettava asia oli esitetty selkeästi

1 2 3 4 5

Opetusmateriaalin pituus oli sopiva

1 2 3 4 5

Opetusmateriaalissa esitetty tieto oli aiheen kannalta tärkeää

1 2 3 4 5

Opin opetusmateriaalista uutta isyydestä ja isän tukemisesta terveydenhuollon ammattilaisen näkökulmasta

1 2 3 4 5

Kommentit ja parannusehdotukset opetusmateriaalista?

ISÄN MÄÄRITELMÄ

- Suomessa lapsen isä määritellään ensisijaisesti avioliiton perusteella.
- Jos lapsen biologiset vanhemmat eivät ole naimissa kuuluu lapsen isän tehdä isyyden tunnustaminen.
- Isyyden tunnustuksen tuleva isä antaa henkilökohtaisesti kättilölle tai oman kunnan terveydenhoitajalle.

ISYYSLAKI

- Joissain tilanteissa lapsen äidillä ja isällä on erimielisyyttä lapsen biologisesta isästä.
- Isyyslaki suojaa isän oikeuksia omaan lapseensa.
- Jos lapsen äiti on sitä mieltä, että hänen kumppaninsa ei ole lapsen isä täytyy terveydenhuoltajan kieltäytyä vastaanottamasta lapsen isän tekemä isyyden tunnustus.
- Isä voi halutessaan nostaa kanteen, jonka avulla lapsen biologinen isä selvitetään lääketieteellisesti.
- Isän tulee nostaa kanne lasta vastaan.

ISYYDEN ERI MUODOT

- **Biologis-geneettinen isä**
 - Mies hedelmöittää naisen, jonka jälkeen nainen synnyttää.
- **Juridinen isä**
 - Mies ja nainen ovat olleet naimissa lapsen syntymän aikaan tai mies on tehnyt isyyden tunnustamisen.
 - Tällöin mies on myös lapsen huoltaja
- **Sosiaalinen isä**
 - Lapsen perusarjen isä, joka ei ole lapsen biologinen isä.
 - Voi tapahtua: sijaisvanhemmuuden, uusperhekuvion, adoption tai homoseksuaalisen parisuhteen kautta.
- **Psykologinen isä**
 - Isä hahmo, johon lapsi kiintyy ja turvautuu.
 - Lapsella ja miehellä on vuorovaikutuksellinen suhde toisiinsa.
- Isyyttä on monenlaista ja isyyden monet muodot voivat yhdistyä samassa henkilössä.

ISYYDEN HISTORIA

- 1950-luvulla Isä oli perheen johtaja, leiväntuoja, kurinpitäjä ja rangaistuksen antaja.
- Miehen maskuliinisuus tuki 1950-luvun isäroolia.
- Mies oli tarvittaessa pelätty ja jopa aggressiivinen.
- Isä oli myös etäinen.
- Ei osallistunut lasten hoitoon, vaan keskittyi työn tekoon.

ISYYS TÄNÄ PÄIVÄNÄ

- 1980-luvun alusta on käytetty termiä "uusi isyys"
- Uudella isyydellä tarkoitetaan vanhoillisista isyysmalleista poikkeavaa isyyttä, kuten jaettua vanhemmuutta.
- Jaetussa vanhemmuudessa molemmat vanhemmat osallistuvat lapsen hoitoon ja kotitöihin tasapuolisesti.
- Vapaampaa ja monipuolisempaa, kuin vanhoillinen isyys.
- Suhde lapseen on usein kaikin puolin läheisempi.

SATEENKAARI ISÄT

- Isyyden eri muotojen yleistyessä myös sateenkaariisyys on yleistynyt.
- Sateenkaari-isyiden kautta myös sateenkaariperheet ja niiden eri muodot eli apilaperheet ovat yleistyneet. Apilaperhe on toiselta nimeltään kumppanusvanhemmuusperhe.
- Apilaperheet voidaan jakaa neliapila, kolmiapila ja kaksiapilaperheiksi.
- Suomessa on erittäin harvinaista, että lapsella on kaksi isää. Homoparin on erittäin vaikeaa adoptoida suomessa lapsi, koska se on kallista ja juridisesti vaikeaa

TULEVAN ISÄN TUKEMINEN

- Miehen kasvumatka isäksi alkaa jo ennen lapsen syntymää.
- Tieto isäksi tulemisesta on usein positiivinen hetki, mutta joskus myös järkytys.
- Isän mielialat vaihtelevat laajasti, kuten tulevilla äidillä.
- Isä tuntee itsensä usein riittämättömäksi.
- Isän tunneelämästä puhuminen neuvolakäynneillä edistää isän hyvinvointia ja ennalta ehkäisee isän tunnetta toissijaisena vanhempana.

TULEVAN ISÄN TUKEMINEN.

- Useimmissa tapauksissa synnytyksessä äidin tukihenkilönä on lapsen tuleva isä.
- Terveystieteiden ammattilaisen kuuluu valmistaa myös isä lapsen syntymähetkeen.
- Koko synnytysprosessi tulee käydä myös isän kanssa perusteellisesti läpi.
- Usein isät tuntevat itsensä synnytyksessä avuttomaksi.
- Isän rooli synnytyksessä on, kuitenkin erittäin tärkeä ja terveydenhuollon ammattilaisen tulee painottaa tätä myös tulevalle isälle.
- Isä pitää synnytyksessä huolen äidin perustarpeista ja yrittää tehdä tämän olon mahdollisimman mukavaksi ja turvallisiksi.
- Yleensä heti synnytyksen jälkeen, isä pääsee heti tutustumaan uuteen perheenjäseneseen.

ISÄ LASTEN NEUVOLASSA.

- Isän hyvinvoinnin kokonaisvaltainen kartoittaminen tärkeää.
- Isän huomioiminen neuvolakäynneillä, tukee isän isäidentiteettiä.
- Tärkeää ottaa huomioon isän aktiivisuus neuvolakäynneillä jo ennen lapsen syntymää, koska tämä reflektoituu isän aktiivisuuteen lapsen syntymän jälkeen.
- Yleisin miesten isyyden ongelmakohtana on jaksamisesta johtuva uupumus.
- Terveystieteiden ammattilaisen on tärkeää havainnoida mahdollinen uupumus vanhemmista äkkiä, koska vanhemmat pyytävät apua uupumukseen usein liian myöhään.

ISÄN VAIKUTUS LAPSEN KASVUUN.

- Aktiivisesti lapsen elämään osallistuva isä tukee lapsen kehitystä.
- Isät leikkivät usein lasten kanssa fyysisemmin, kuin äidit ja täten kehittävät lapsen motoriikka jo lapsen varhaisissa kasvun vaiheissa.
- Taaperot rohkaistuvat usein isänsä seurassa tutkimaan ympäristöään.
- Isälahmoilla on myös taipumusta stimuloida taaperoa leikeissä, puutteellisen kehonkielen lukemisen vuoksi.
- Lapset kokevat isän usein turvatuojaksi.
- Poikalapset myös usein samaistuvat isäänsä.

ISÄN VAIKUTUS LAPSEN KASVUUN.

- Isälahmon puuttuminen vaikuttaa negatiivisesti varsinkin poikalapsiin.
- Lapsilta joilla on aktiivinen isälahmo on havaittu vähemmän aggressiivista käyttäytymistä ja vähemmän aikuisiän päihdeongelmia.
- Kun lapsi tulee murrosikänsä isän rooli usein muuttuu.
- Aikaisemmin rohkaisevasta ja turvaa tuovasta isästä tulee lapsen rauhoittaja.
- Lapsen murrosiässä voi myös lapsen arvomaailma lähteä erkanemaan lapsen isän omista arvoista.

ISÄN MIELENTERVEYDEN TUKEMINEN

- Noin 10% miehistä todetaan raskauden jälkeinen masennus.
- Isän henkisen hyvinvoinnin ylläpitämiseksi on tärkeää kutsua myös isä lapsen neuvolakäynneille.
- Mahdollisia isän raskauden jälkeisen masennuksen oireita ovat:
 - Lisääntynyt vihan tunne ja ärtyneisyys, Lisääntynyt päihteiden käyttö, turhautuminen, väkivaltainen käytös, merkittävä painon nousu tai lasku, eristyminen perheestä ja ystävästä, stressin lisääntyminen, impulsiivisen käytöksen lisääntyminen, ruoansulatusongelmat, pään särky, keskittymisen puutos, mielenkiinnon menettäminen harrastuksiin ja omaan työhön, seksin haluttomuus, jatkuva työskentely, väsymys, alakulo ja itkuisuus, mies identiteetin ristiriidat ja itsetuhoiset ajatukset.

ISÄN MIELENTERVEYDEN TUKEMINEN

- Varsinkin erotilanteissa missä lapsen isä ei ole lähivanhempi on erittäin tärkeää huolehtia, että tieto lapsen nykyisestä hyvinvoinnista saavuttaa myös isän. Näin voidaan ehkäistä mahdollista isän vieraantumista omasta lapsestaan.
- Isän kohtaamissa kriisitilanteissa voi itse isyyden puheeksi ottaminen olla vaikeaa.
- Isän mahdollisissa kriisitilanteissa isyyden puheeksi ottaminen, voi kääntää vaikean sosiaalisen tilanteen positiiviseksi ja miehen isä identiteettiä vahvistavaksi.
- Isä identiteetin vahvistaminen auttaa myös isää mahdollisten päihdeongelmien hoidossa.

PÄÄLÄHTEET

- <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2013/05/1isyydenihanteet.pdf>
- <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150011>.
- https://www.mv.helsinki.fi/home/korvela/vanha/opetus/erilaiset_perheet/RouvilaPaananen.htm
- <https://antroblogi.fi/2017/09/isyys-moninaista/>
- <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/12/a1a2b840-perhebarometri-2006.pdf>
- <https://stm.fi/huoltajuus>
- <https://www.terveyskyla.fi/naistalo/raskaus-ja-synnytys/isan-puolison-rooli-isan-puolison-rooli-raskauden-aikana>
- <https://www.tays.fi/fi-fi/raskaus-ja-synnytys/ohjeita-tukihenkilolle-synnytykseen>

PÄÄLÄHTEET

- <https://www.psycom.net/postpartum-depression-in-men#symptoms>
- <https://www.isatlastenasialla.fi/tavoitteemme/>
- [https://supli.fi/wp-content/uploads/2021/01/Toivonen -Paivi Vieraannuttaminen -tunnusmerkkeja -tunnistamisen-haasteet-lastensuojelun-sosiaalityossa-ja -uusperheisiin-liittyvia -erityispiirteita.pdf](https://supli.fi/wp-content/uploads/2021/01/Toivonen-Paivi-Vieraannuttaminen-tunnusmerkkeja-tunnistamisen-haasteet-lastensuojelun-sosiaalityossa-ja-uusperheisiin-liittyvia-erityispiirteita.pdf)
- https://asiakas.kotisivukone.com/files/pirpana2.tarjoaa.fi/tiedostot/koulutukset/jari_sinkkonen_pirpanan_koulutus_27.9.2013.pdf_31.8.2021